

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 3 (1938)

Δελτίον ΧΑΕ 4 (1934-1936), Περίοδος Γ'

Περί της εν Φλαβιανούς μονής του Τιμίου Προδρόμου και του Αναστασίου Λεβίδου

Γεώργιος ΑΣΚΗΤΟΠΟΥΛΟΣ

doi: [10.12681/dchae.1404](https://doi.org/10.12681/dchae.1404)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΑΣΚΗΤΟΠΟΥΛΟΣ Γ. (2013). Περί της εν Φλαβιανούς μονής του Τιμίου Προδρόμου και του Αναστασίου Λεβίδου. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 3, ξη΄-οδ΄. <https://doi.org/10.12681/dchae.1404>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Περί της εν Φλαβιανοίς μονής του Τιμίου Προδρόμου
και του Αναστασίου Λεβίδου

Γεώργιος ΑΣΚΗΤΟΠΟΥΛΟΣ

Δελτίον ΧΑΕ 4 (1934-1936), Περίοδος Γ' • Σελ. ξη'-οδ'

ΑΘΗΝΑ 1938

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Ἰὺπό

Γ. ΑΣΚΗΤΟΠΟΥΛΟΥ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΦΛΑΒΙΑΝΟΙΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΛΕΒΙΔΟΥ

Ἡ ἐν Φλαβιανοῖς διάσημος καὶ ἱστορικὴ Μονὴ τοῦ Προδρόμου, ἀπέχουσα δῖωρον μὲν τῆς Καισαρείας, ἐννεακόσια δὲ ἐνενήκοντα τέσσαρα Χμ. τῆς Κων/πόλεως, κεῖται ἐν εὐφωρωτάτῳ καὶ γραφικῷ τόπῳ, τὸν ὁποῖον περιβάλλουσι ἄμπελοι καὶ κῆποι καὶ καταρδεύουσι συνεχῆ ὕδατα, πηγάζοντα ἐκ τοῦ Ἀργαίου. Διὰ τὴν λαμπρὰν δὲ ὑγιεινὴν καὶ δροσερὰν αὐτῆς τοποθεσίαν καθίσταται ἡ μονὴ αὕτη καθ' ἕκαστον ἔτος τὸ θερινὸν ἐνδιαίτημα τῶν κατοίκων ὅλης τῆς πέριξ χώρας.

Κατέστη δὲ ἡ μονὴ τῶν Φλαβιανῶν περίφημος, διότι συνεκέντρωσεν ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτῆς τὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ καταστήματα τῆς Καππαδοκίας εἰς τέσσαρα περίλαμπρα καὶ ἐπιβλητικὰ μέγαρα, ἀναγερωθέντα διὰ τῆς γενναίας συμβολῆς οὐ μόνον τῶν πλουσίων τέκνων, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ὀβολοῦ τῶν φιλομούσων κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς καὶ χρησιμεύοντα ὡς ὀρφανοτροφεῖα ἀμφοτέρων τῶν φύλων, γυμνάσιον, κεντρικὸν παρθεναγωγεῖον καὶ διδασκαλεῖον τῶν Φραιβελιανῶν νηπιαγωγῶν¹⁾).

Δὲν θὰ ἐξετάσω ἐνταῦθα τὴν διδακτικὴν καὶ συγκινητικὴν ἱστορίαν τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου, οὔτε θὰ ἀνατρεξω εἰς τὰς πρώτας αὐτῆς ἀρχάς. Διότι θὰ ἀπεμακρυνόμεν πολὺ τοῦ κυρίου θέματος, ἐὰν ἐπεθύμουν νὰ διαλάβω πῶς ἐπῆλθεν ἡ νεωτέρα ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων ἐν Καππαδοκίᾳ διὰ τῶν ὑπερανθρώπων ἀγώνων τῆς ἐν Κ/πόλει Καππαδοκικῆς Ἀδελφότητος καὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις Μικρασιατικοῦ Συλλόγου «Ἀνατολῆς», προεδρευομένων ἐπὶ τριάκοντα πέντε ὅλα ἔτη ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου, βοηθουμένου εἰς τὸ ἐπίπονον μὲν, ἀλλὰ εὐχάριστον ἔργον ὑπὸ τῶν Μητροπολιτῶν Καισαρείας Εὐσταθίου Κλεοβούλου, Ἰωάννου Ἀναστασιάδου, καὶ τῶν ἐπαξίων διαδόχων αὐτῶν.

Ἡ Μονὴ τῶν Φλαβιανῶν ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἐτησίαν πανήγυριν τῆς 29 Αὐγούστου, καθ' ἣν ἡ ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν ἀποτομὴν τῆς κεφαλῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου, προσεῖλκεν ἄλλοτε—πρὸ τῆς Μεγάλης Καταστροφῆς—πλήθος προσκυνητῶν οὐ μόνον ἐκ τῆς Καππαδοκίας καὶ Λυκαονίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μεμακρυσμένων ἀκόμη πόλεων τοῦ Πόν-

1) Πρβλ. περιοδικὸν «Ζενοφάνην» τόμ. Ζ' σελ. 288, 403.

του καὶ τῆς Πισιδίας. Ἐφιλοξενοῦντο δὲ οἱ προσκυνηταὶ ἐπὶ ἡμέρας εἰς τὰ πολυάριθμα κελλία τῆς Μονῆς, εἰς τὰ ὑπόγεια τῆς ὁποίας ψυχοπαθεῖς καὶ ἀσθενεῖς ἐγκλειόμενοι μὲ τὴν πίστιν καὶ μόνην τὴν πίστιν πολλάκις εὗρισκον θεραπείαν καὶ ἐπέστρεφον ὑγιεῖς εἰς τὰ ἴδια. Αἱ δωρεαὶ καὶ αἱ συνεισφοραὶ, αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς πανηγύρεως, ἀπετέλουν σπουδαιότατον πόρον τῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν καθιδρυμάτων. Ἐν τῇ Μονῇ ἐφιλοξενήθησαν πολλοὶ ξένοι περιηγηταὶ καὶ σοφοί, κατὰ καιροὺς ἐπισκεφθέντες τὴν Καππαδοκίαν. Ἐκ τούτων πολλοὶ ἐνθουσιωδῶς ἐξῆραν καὶ ἐντύπως τὴν φιλοξενίαν καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν κατοίκων τῆς Καππαδοκίας καὶ ἐπλέξαν τὸ ἐγκώμιον τῶν λογίων καὶ καθηγητῶν¹⁾, δι' ὧν ἐπῆλθεν ἡ νεκρανάστασις καὶ ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννησις τῶν τουρκοφώνων Μικρασιατῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἐν μέρει διὰ τῶν σχολείων ἀνέκτησαν τὴν πάτριον γλῶσσαν.

Κατὰ τὰς Μικρασιατικὰς μελέτας μου συνέλεξα εἰδήσεις καὶ περὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων χαλκεντέρων διδασκάλων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι διὰ τοῦ βίου, τοῦ παραδείγματος, τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν συγγραφῶν αὐτῶν ἐπρωτοστάτησαν εἰς τὴν τοιαύτην πνευματικὴν ἀναγέννησιν καὶ ἐλάμπρυναν τὴν ἐν Φλαβιανοῖς Ἱερατικὴν Σχολήν. Εἰς τοὺς διδασκάλους τούτους τάσσεται καὶ ὁ Ἀναστάσιος Μ. Λεβίδης, ὁ ὁποῖος παρέσχεν ἑαυτὸν ἐπὶ ἐξήκοντα συναπτὰ ἔτη ἀξιομίμητον παράδειγμα εὐσυνειδήτου διδασκάλου, ἀξιολόγου συγγραφέως πολυτίμων συγγραμμάτων καὶ ἐνθουσιώδους ἐρευνητοῦ τῶν βυζαντινῶν μνημείων.

Γεννηθεὶς ὁ Ἀναστάσιος Λεβίδης εἰς τὴν κωμόπολιν Ἁγίου Κωνσταντίνου (ἀπέχουσαν μίαν ὥραν περίπου τῆς τε μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου καὶ τῆς Καισαρείας) κατὰ τὸ 1835, μετὰ τὰς προκαταρκτικὰς σπουδὰς ἐν τῇ γενετείρᾳ ἀπῆλθεν εἰς Κ/πολιν, ἵνα ἐγγραφῇ εἰς τὴν ἐν Ξηροκρήνη τότε λειτουργοῦσαν μεγαλόνυμον σχολήν. Αὐτόθι ἐξηκολούθησε καὶ ἐπεράτωσε τὰς σπουδὰς του, λαβὼν τὸ πτυχίον μὲ τὸν βαθμὸν ἄριστα, μετὰ τὴν μεταφορὰν τῆς σχολῆς εἰς Φανάριον, τῷ 1860. Οἱ καθηγηταὶ αὐτοῦ Καλλίφρων, Φιλαλήθης καὶ Εὐθυβούλης, κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν συνήθειαν τῆς σχολῆς, ἀπένεμον ἐπωνύμια εἰς τοὺς ἄριστεῖς μαθητὰς (ὡς εἶναι Κ. Ἡρακλῆς Βασιάδης, Ἰω. Δημητριάδης Ἀριστοκλῆς, κ.ἄ.), οὕτω δὲ ἐξηλλήνισαν τὸ τουρκικὸν ὄνομα τοῦ ἀριστεῶς μαθητοῦ ἀπὸ Καζαντσόγλου εἰς Λεβίδην, μὴ δυνάμενοι νὰ διακρίνωσι τὴν σημασίαν τῶν τουρκικῶν λέξεων Καζάντσ = κέρδος καὶ καζάν = λέβης.

Μετὰ τὸ πέρασ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει σπουδῶν αὐτοῦ ὁ Ἀναστάσιος Λεβίδης ἐπέστρεψεν ἀμέσως εἰς Καισάρειαν, ἧς ἐκκλησιαστικῶς προήδρευε τότε ὁ μητροπολίτης Παΐσιος (1780—1871)· οὗτος τὸν

1) Πρβλ. Léon Maccas, L'Hellenisme de l'Asie Mineure son histoire, sa puissance, son sort. Paris, 1919.

καλῶς κατηρτισμένον νέον κατ' ἀρχὰς μὲν προώριζε διὰ σχολάρχην τῆς κωμοπόλεως Κερμύρας (δύο περίπου ὥρας ἀπεχούσης τῆς Μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου), ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀπεφάσισε νὰ κρατήσῃ αὐτὸν ὡς διευθυντὴν τῆς ἐν Φλαβιανοῖς λειτουργούσης Ἱερατικῆς Σχολῆς. Ἐπὶ δωδεκαετίαν (1860-1872) διηύθυνεν ὁ Ἀναστάσιος Λεβίδης τὸ ἴδρυμα τοῦτο, ὅπερ προήγαγε διὰ συντόνου ἐργασίας ἀπὸ μικρᾶς ἀστικῆς σχολῆς εἰς πλήρες ἡμιγυμνάσιον καὶ κατόπιν εἰς γυμνάσιον, ἀναδειχθὲν σπουδαιότατον φυτώριον ἱερέων καὶ διδασκάλων, διοριζομένων ἀμέσως εἰς τὰς κενὰς θέσεις τῆς συστάσει τῆς μητροπόλεως Καισαρείας καὶ αὐτῆς τῆς σχολῆς· συγχρόνως δ' ἐκ περιτροπῆς προσήρχοντο εἰς τὴν Ἱερατικὴν σχολὴν διὰ μετεκπαίδευσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν αὐτῶν καὶ οἱ ἐν ἐνεργείᾳ διδάσκαλοι τῶν περιχώρων. Καλοὺς δὲ καὶ ὑπερόχους συνεργάτας ἔσχεν ἐν τῇ σχολῇ τοὺς Συμεωνίδας, Ἀβρ. Ἡλιάδην καὶ Ἰωάννην Ἀναστασιάδην (τὸν μετέπειτα πρωτόθρονον Μητροπολίτην Καισαρείας 1878-1901), ἐφ' οὗ ἡ Ἱερατικὴ σχολὴ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἰσότημος πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι λειτουργοῦντα Γυμνάσια.

Ὁ μεγαλοεργὸς καὶ ἐπιδέξιος πηδαλιούχος τῆς τῶν Καισαρέων ἐκκλησίας Παΐσιος ἔνωρις ἐπιτηδείως ἐκαλλιέργησε τὰς συγγραφικὰς κλίσεις τοῦ νεαροῦ τότε Ἀναστασίου Λεβίδου· ἰδίᾳ δὲ ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν πατρικῶς εἰς τὴν συγγραφὴν ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῆς Καππαδοκίας. Ὁ ἀείμνηστος Ἀναστάσιος Λεβίδης ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς διέγραψε μεγάλα τὰ ὄρια τοῦ ἔργου· συνέλεξε δὲ κατ' ἐξοχὴν ἀμέσως ἐκ τῶν πηγῶν τὴν ὕλην πρὸς συγγραφὴν τετρατόμου ἱστορίας τῆς Καππαδοκίας, διαιρέσας ὡς ἑξῆς τὰ περιεχόμενα αὐτῆς :

Α' τόμος = Ἡ πρὸ καὶ μετὰ τὸν Χριστιανισμὸν θρησκευτικὴ ἱστορία τῆς Καππαδοκίας.

Β' τόμος = Ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῆς Καππαδοκίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον.

Γ' τόμος = Φυσικὴ καὶ πολιτικὴ Γεωγραφία τῆς Καππαδοκίας.

Δ' τόμος = Ἀρχαιολογία τῆς Καππαδοκίας, ἥτοι βίος, ἥθη καὶ ἔθιμα, νόμοι, γλῶσσα, νομίσματα καὶ ἄλλα μνημεῖα τῆς Καππαδοκίας. Ὁ τόμος οὗτος θὰ περιελάμβανε καὶ γλωσσάρια τῶν νεωτέρων Καππαδοκικῶν ἰδιωμάτων, ὡσαύτως δὲ καὶ βιογραφίας ἐπιφανῶν τέκνων τῆς Καππαδοκίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον.

Ἄλλ' ἐκ τῆς τετρατόμου ταύτης συγγραφῆς ἐξεδόθη ὡς σύνολον δυστυχῶς μόνον, «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Καππαδοκίας» (ἐν Ἀθήναις, τύποις Φέξη, 1885, σελ. 324). Οἱ δ' ἄλλοι τρεῖς τόμοι εὐρίσκονται ἐν χειρογράφῳ ἔτοιμοι πρὸς ἔκδοσιν παρὰ τῷ υἱῷ τοῦ ἀειμνήτου κ. Πλάτωνι Ἀν. Λεβίδῃ. Τοὺς ἀνεκδότους τούτους τόμους κατ' ἐπανάληψιν ἐξήτασα καὶ συνεβουλεύθην. Ἐκ τούτων τὸ τμήμα περὶ τῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῆς Καππαδοκίας ἔλαβεν ἐν ἀντιγράφῳ ὁ δια-

πρεπήτης καθηγητής κ. R. M. Dawkins πρὸς ἔκδοσιν, ἐκτιμήσας τὸ ἀποθησαυρισθὲν πλούσιον γλωσσικὸν ὕλικόν, τὸ ὁποῖον συνήγαγεν ἐπὶ 50 ἔτη ὁ ἀκαταπόνητος Μικρασιάτης ἐρευνητής. Τὰ χειρόγραφα τῆς Καππαδοκικῆς αὐτοῦ ἐργασίας ἐπέδειξεν εἰς ἐμὲ αὐτὸς ὁ ἀείμνηστος Ἀναστασίου Λεβίδης κατὰ τὰς σχολικὰς διακοπὰς τοῦ 1912, μικρὸν πρὸ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, ὅτε ἐπὶ εἰκοσαήμερον διὰ πρώτην καὶ τελευταίαν φορὰν ἐπεσκέφθη τὴν ἐν Φλαβιανοῖς Μονὴν τοῦ Τιμίου Προδρόμου. Ἦτο τότε τυφλὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ μακαρίτης, ἀλλὰ παρὰ ταῦτα διετήρει ζωηρότατον ἐνδιαφέρον διὰ τὰς Μικρασιατικὰς ἐρεῦνας. Εἰς ἐμὲ αὐτὸν παρέσχε πολυτίμους ὁδηγίας, ἰδίᾳ περὶ τῶν διγλώσσων Καππαδοκικῶν ἐπιγραφῶν, περὶ τὴν ἐπεξήγησιν τῶν ὁποίων εὐρίσκετο εἰς διαρκῆ ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ ἀειμνήστου Παύλου Καρολίδου καὶ τῶν Γερμανῶν ἐπιστημόνων H. Zimmerer καὶ R. Oberhummer. Ἀπέβλεπεν ὅλως ἰδιαίτερος εἰς τὴν ἀνακάλυψιν νέων ψηφίων τοῦ δυσκόλου Ἀλφαβήτου, μεμιγμένου ἐκ Γρουνδικῶν, Κυπριακῶν καὶ Χεττιτικῶν στοιχείων¹⁾. Μοὶ ἐπέδειξαν τότε οἱ οἰκείοι τοῦ Ἀναστασίου Λεβίδου τὴν πολῦτιμον συλλογὴν αὐτοῦ ἐκ σπανιωτάτων δακτυλιολίθων, νομισμάτων, ἐπιγραφῶν διγλώσσων καὶ ἄλλων, ἀξιολογωτάτων βυζαντινῶν χειρογράφων, εἰκόνων, θωρακίων, ἀνθεμίων καὶ παραπλησίων διακοσμητικῶν μνημείων τῆς βυζαντινῆς τέχνης· δυστυχῶς τόσον ἢ πολυτελὴς αὕτη συλλογὴ ὅσον καὶ ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀναστασίου Λεβίδου ἔμεινεν ἐν Φλαβιανοῖς κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν Ἑλλήνων. Μόνον δὲ τὰ χειρόγραφα τῶν ἰδίων αὐτοῦ μελετῶν καὶ πολῦτιμος κῶδιξ τοῦ ἰδ' αἰῶνος, περιέχων εὐαγγέλια κατὰ τὰς ἀναγνώσεις, διεσώθησαν μετακομισθέντα εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα.

Ἦδη κατὰ τὸ 1860, ὅτε ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐν Φλαβιανοῖς Ἱερατικῆς σχολῆς, παρετήρησεν, ὅτι οἱ τουρκόφωνοι μαθηταὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοῶσι τὰ διδακτικὰ βιβλία καὶ ἀσυνειδήτως ἀπεστήθιζον ὡς ἐκ τούτου τὰ κείμενα. Πρὸς θεραπείαν τοῦ ἀντιπαιδαγωγικοῦ τούτου συστήματος ἐβοήθησε τοὺς μαθητὰς τῆς Σχολῆς διὰ χειρογράφων τετραδίων, διὰ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἢ κατὰ λέξιν ἐξήγησις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ εἰς τὸ τουρκικόν. Δι' αὐτῶν ἐπῆλθε βελτίωσις τις αἰσθητῆ τῆς διδασκαλίας καὶ οἱ μαθηταὶ ἔχοντες ἐκ παραλλήλου καὶ τὴν τουρκικὴν μετάφρασιν τῶν μαθημάτων ἀπροσκόπτως τῶρᾳ ἐμελέτων τὰ ποικίλα καὶ διάφορα βιβλία των. Ἐπιθυμῶν δὲ τὴν ἐξαιρέτως ἐπιτυχή μεθόδον ταύτην νὰ διαδώσῃ καὶ εἰς ἄλλα γειτονικὰ σχολεῖα, μετὰ τινα ἔτη, ἐξέδωκε τύποις τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος τετράδια, πολλάκις ἔκτοτε ἀνατυπωθέντα, πρὸς χρῆσιν τῶν τουρκοφώνων μαθητῶν, ὑπὸ τοὺς ἐξῆς τίτλους :

1. Ὀνομαστικόν.— 2. Φρασεολογία (ἐν Κ/πόλει 1877,

1) Πρβλ. Ἀ. Λεβίδης, Αἱ ἐν μονασίοις μοναὶ τῆς Καππαδοκίας καὶ Λυκαονίας, σελ. δ'-ε'.

β' έκδ. Μ. Σαριάν), σελ. 32.— 3. 'Ελληνοτουρκικὸν λεξικὸν (ἐν Κ/πόλει, Πιπεριάν, 1888), σελ. 300.

Διακαὴς δ' αὐτοῦ πόθος ἀφ' ἑτέρου ὑπῆρξε νὰ βοηθήσῃ καὶ αὐτὰς τὰς τουρκοφώνους οἰκογενείας καὶ πρὸς χρῆσιν αὐτῶν ἐξέδωκε: 1. Προσευχητάριον, ἐν ᾧ μετὰ πρακτικὴν μελέτην ἔπεται προσευχὴ πρὸς εὐκολωτέραν κατανόησιν τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγινωσκομένων (1875). 2. Πνευματικὴν Πανοπλίαν (ἐδάφια ἐκ τῶν Γραφῶν καὶ παραπομπὰς εἰς τὴν Κ. Δ. πρὸς προφύλαξιν ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν διαμαρτυρομένων (1880). 3. Κάτοπτρον Κοινωνίας Μουράτ Φεταί, βὲ μεαίπ, εἰς δύο τόμους, κατὰ μετάφρασιν ἀπὸ τὸ «Κάτοπτρον τῆς Κοινωνίας» τοῦ Λέοντος Μελά (1881). Ἐξεδόθη τὸ ἔργον τοῦτο δαπάναις Στεφάνου, ἑξαδέλφου Παύλου Καρολίδου, καὶ διενεμήθη εἰς ὅλους τοὺς ἱερεῖς καὶ διδασκάλους Καππαδοκίας καὶ Λυκαονίας πρὸς ἀνάγνωσιν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐν εἴδει κηρύγματος. 4. Διπλογραφίαν, ἑλληνοτουρκιστὶ πρὸς χρῆσιν τῶν ἐμπόρων κατὰ τὸ Ἑλβετικὸν σύστημα, εἰς σχῆμα μέγα 4^{ον} (μὲ τύπους ὄλων τῶν ἐμπορικῶν βιβλίων) 1882. Τουρκιστὶ λέγοντες ἐννοοῦμεν τὰ τουρκικά, μεταγραφόμενα δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων· καὶ ἐν τῷ συστήματι τούτῳ οἱ Ἕλληνες Μικρασιῶται αἰῶνας ὅλους προηγήθησαν τῶν Τούρκων μεταρρυθμιστῶν, διότι κατήρτισαν ὀλόκληρον βιβλιοθήκην, οὐ μόνον ἐκ τοιούτων βιβλίων διδασκτικῶν, ἀλλ' ἐφώτισαν καὶ ἐδίδαξαν τὸν Μικρασιατικὸν Τουρκόφωνον λαὸν διὰ μεγάλης σειρᾶς ἐγκυκλοπαιδικῶν συγγραμμάτων, μυθιστορημάτων καὶ διηγημάτων πρωτοτύπων καὶ λαϊκῶν θρησκευτικῶν φυλλαδίων, πολιτικῶς δὲ καὶ ἱστορικῶς ἐμόρφωσαν τοὺς Μικρασιῶτας διὰ τῆς ἐκδόσεως κατ' ἀρχὰς μὲν ἑβδομαδιαίας, κατόπιν δὲ ἡμερησίας ἐφημερίδος τῆς «Ἄνατολιῆς» (ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Εὐαγγελينوῦ Μισαηλίδου [1820—1890]) ἀπὸ τοῦ 1840¹ καὶ τῆς γελοιογραφικῆς ἐφημερίδος Κουκουρῖκος τουρκιστί²).

Ἐλλείπει πόρων ἔκλεισε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1872 ἢ ἐν Φλαβιανοῖς Ἱερατικὴ Σχολή, ὅτε ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ ὁ γέρον Μητροπολίτης Καισαρείας Παῖσιος καὶ ἐπιμόνως ἐζητήθη παρὰ πολλῶν κοινοτήτων ὡς διευθυντῆς Ἀστικῶν σχολείων ὁ Ἄναστ. Λεβίδης· προετίμησε νὰ διορισθῇ ὁ μακαρίτης εἰς τὸ Ἀνδρονίκειον, τὴν πατρίδα τοῦ Παύλου Καρολίδου, ἡμίωρον μόλις ἀπέχον τῶν Φλαβιανῶν, διὰ νὰ μὴ ἀπομακρυνθῇ πολὺ οὕτω τῆς Μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου· ἐπὶ ὀλόκληρον δωδεκαετίαν (1872-1882) διηύθυνε τὴν σχο-

1) Ζῶντος ἀκόμη τοῦ Εὐ. Μισαηλίδου τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἄνατολιῆς ἀνέλαβον οἱ ἀδελφοὶ Φιλάρετος καὶ Πλάτων Λεβίδης, εἶτα δὲ καὶ ὁ Ἰωάν. Λουκᾶ Ὠραιόπουλος.

2) Περὶ τῆς πνευματικῆς ταύτης κινήσεως δὲν ἐπекτείνομαι ἐνταῦθα περισόρον, πρβλ. ὅσα διέλαβον περὶ τῶν τουρκοφώνων βιβλίων καὶ ἐν τῇ μελέτῃ μου: «Μικρασιατικὴ Λαογραφία», τῇ δημοσιευθείσῃ διὰ τοῦ «Προσφυγικοῦ Κόσμου».

λήν κατόπιν τοῦ Ἀνδρονικείου, ἐπὶ διετίαν ἐπανήλθεν εἰς τὰ Φλαβιανὰ (1881-1884), ἐπὶ τριετίαν διηύθυνε τὴν Σχολὴν Ὑποσκάτης (1884-1886), καὶ τέλος ἐπὶ διετίαν τὸ ἡμιγυμνάσιον Μουταλάσκης μέχρι τοῦ 1888, ὅποτε τέλος ἐνδούς εἰς τὴν ἐπίμονον παράκλησιν φιλοστόργων τέκνων ἀπεσύρθη τῆς ὑπηρεσίας καὶ ἀποκλειστικῶς ἐπεδόθη εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Μὴ δυνάμενος δι' ἔλλειψιν πόρων νὰ ἐκδώσῃ τοὺς ὑπολοίπους τόμους τῶν «Καππαδοκικῶν» ἐδημοσίευσεν ἐν Κ/πόλει τῷ 1889, τύποις Νομισματίδου, ἀπόσπασμα ἐξ αὐτῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἱ ἐν Μονολίθοις Μοναὶ τῆς Καππαδοκίας καὶ Λυκαονίας»¹.) Προέβη δὲ εἰς τὸ δημοσίευμα τοῦτο προτραπείς μὲν ὑπὸ πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς ἐγκυκλίου, διὰ τῆς ὁποίας παρεκελεύοντο οἱ κατὰ πόλεις ἱερεῖς καὶ διδάσκαλοι τοῦ κλίματος τοῦ Οἴκουμενικοῦ Θρόνου νὰ ἀποστείλωσι σαφεῖς καὶ ἀκριβεῖς πληροφορίες περὶ τῶν ἑκασταχοῦ ἱερῶν μονῶν. Δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀπειθῆσῃ τὸ εὐσεβὲς τέκνον εἰς τὴν πατριαρχικὴν φωνὴν τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, διότι—ἐπὶ 60 ὀλόκληρα ἔτη ἔφιππος καὶ πεζὸς περιελθὼν κατ' ἐπανάληψιν τὴν Καππαδοκίαν καὶ Λυκαονίαν,—πλούσιον καὶ πολῦτιμον εἶχεν ἀποκομίσει ὑλικόν. Ἐλλείπει μέσων συγκοινωνίας διὰ τῶν πρωτογόνων ἀμαξῶν ἦτο βασιανιστικωτάτη ἡ μετάβασις ἀπὸ Καισαρείας εἰς Ἀγκυραν (415 χ.μ.) ἢ ἀπὸ Καισαρείας εἰς Ἀμισὸν ἢ Ἰκόνιον ἐπὶ 4—5 ἡμέρας, καὶ ἐξ Ἰκονίου εἰς Κ/πολιν, ἢ δι' Ἀφιὸν Καραχισάρ εἰς Σμύρνην ἐπὶ δύο καὶ ἡμισὺ ἡμέρας σιδηροδρομικῶς (Κ/πολις-Ἰκόνιον 756 καὶ Κ/πολις-Ἀγκυρα 578 χ.μ. καὶ Καισάρεια-Ἀγκυρα 415 χ.μ.). Ἀλλὰ μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς δυσχερείας ταύτας, κατὰ τὰς θερινὰς διακοπὰς τῶν μαθημάτων, ἐπεσκέφθη κατ' ἐπανάληψιν πολλὰς καὶ διαφόρους ἱστορικὰς μονὰς Καππαδοκίας καὶ Λυκαονίας· τὸ δὲ πόρισμα τῶν μελετῶν αὐτοῦ ὑπῆρξε μάλιστα τὸ ἀμέσως ἀνωτέρω προμνημονευθὲν περισπούδαστον σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον ἐπίσης μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνδιαφέροντος ἐγένετο εὐγενῶς ἀποδεκτὸν παρὰ τῶν μελετητῶν τῆς Μ. Ἀσίας. Δικαίως δὲ παρατηρεῖ ὁ γενικὸς γραμματεὺς τῆς καθ' ἡμᾶς ἐταιρείας κ. Γ. Α. Σωτηρίου²), ὅτι πρῶτος ὁ Ἀναστάσιος Λεβίδης τὴν προσοχὴν τῶν ἐιδικῶν ἔστρεψεν εἰς τὰ ἀσκητήρια Σογαλιντερὲ καὶ Κιόρεμε καὶ κατόπιν ἐπηκολούθησαν αἱ ἐπιστημονικαὶ περιοδεῖαι καὶ ἐρευναι τῶν συγχρόνων ἐρευνητῶν τῆς Καππαδοκίας.

Καὶ ἐγὼ δις ἐπεσκέφθην τὰς ἐν Μονολίθοις μονὰς, ἀλλ' ἔνεκα τῶν περιστάσεων καὶ τοῦ φόβου τῶν κακοποιῶν μόλις ἠδυνήθην νὰ παραμείνω καὶ νὰ ἐξετάσω ἐπὶ βραχὺ μόνον τοὺς λελαξευμένους βράχους, διεσκορπισμένους εἰς μεγάλας ἐρήμους ἐκτάσεις παρὰ τὴν Σινασὸν

1) Πρβλ. κρίσιν τοῦ H. Zimmerer ἐν «B. Z.», τόμ. I' (1901) 233—234.

1) Χριστιανικὰ μνημεῖα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐν Ἀθήναις, 1920, σελ. 43.

καὶ τὸ Προκόπιον. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἄναστ. Λεβίδης ἐν τῷ ἐπιλόγῳ τοῦ σχετικοῦ ἔργου του ὁμολογεῖ, ὅτι κατὰ τὴν ἔρευναν τῶν ἐν Μονολίθοις μονῶν ἦτο ἠναγκασμένος νὰ διατρέξῃ σκολιάν, ἀνώμαλον καὶ λαβυρινθώδη ὁδὸν χώρας ἀποκέντρον, ἄνευ ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν βοηθειῶν, ἄνευ βιβλίων καὶ τεχνικῶν μέσων, καὶ διὰ τοῦτο ζητεῖ συγγνώμην παρὰ τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ βιβλίου, ἐὰν τοῦτο ἔχη πολλὰς ἀτελείας. Ἐν τούτοις τὸ περὶ τῶν ἐν Μονολίθοις μονῶν ἔργον τοῦ Ἄναστασίου Λεβίδη καὶ σήμερον ἀκόμη λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῶν εἰδικῶν καὶ ἀναφέρεται εὐφημότατα ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν τῆς χριστιανικῆς Μ. Ἀσίας. Ἐὰν μελετήσωμεν αὐτὸ ἐπισταμένως, θὰ θαυμάσωμεν τὸ ἀμέτρητον πλῆθος τῶν ἀσκηταρίων, τὰ ὅποια μετὰ μοναδικῆς ἀγάπης ἀνεζήτησεν, ἐπεσκέφθη, ἐμελέτησεν ἐπιμελῶς καὶ κατέγραψεν ὁ Ἄναστάσιος Λεβίδης.

* * *

Ὁ σοφὸς διδάσκαλος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἐδοκιμάσθη ὑπὸ ἀπηνῆς μοίρας, ἀπολέσας ἀγαπητὸν υἱόν, τὸν ἱατρὸν Φιλάρετον Λεβίδην, εἰς ἡλικίαν 35 ἐτῶν περίπου καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ ἐπιστημονικῆς σταδιοδρομίας, γενόμενον θῦμα φιλανθρωπικοῦ καθήκοντος. Τὸ ἄλγος αὐτὸ βαθυτάτα ἔφερεν εἰς τὴν ψυχὴν του, εὗρισκε δὲ παραγορίαν μελετῶν τὰ θεία καὶ ἐνδιατρίβων περὶ ἐπιστημονικὰ θέματα. Ἄπεβίωσε δὲ πλήρης ἡμερῶν εἰς ἡλικίαν 83 ἐτῶν, τὴν 16 Ν/βρίου 1917, εὐτυχῆς, διότι δὲν ἐπέζησεν νὰ ἴδῃ τὴν μοιραίαν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ὀλοσχερῆ ἐκρίζωσιν ὀλοκλήρων ἑλληνικῶν πληθυσμῶν ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων αὐτῶν ἐστιῶν.